

Nominalism

Lars-Göran Johansson

1. Inledning

I metafysiken har man traditionellt räknat med tre huvudalternativ vad gäller universaliala, dvs. egenskaper och relationer: (i) Platons teori, enligt vilken universaliala finns som självständiga entiteter i idévärlden, (ii) Aristoteles teori, enligt vilken universaliala finns men blott som instancierade i de enskilda tingena och (iii) nominalism, dvs. det finns inga universaliala, vilket i stort sett var Ockhams uppfattning. I denna uppsats skall jag argumentera för sistnämnda ståndpunkt med användning av modern predikatlogik, som ju Ockham inte hade tillgång till. Det sista halvsekle har en variant av nominalism, tropteori, kommit i ropet. Denna teori är dock rätt annorlunda än traditionell nominalism, så jag skall diskutera den i ett separat avsnitt.

2. Kort om Ockham, Goodman och Quine

William av Ockham (1287–1347) är känd för två saker: (i) hans princip *Ockhams rakkniv* (man bör icke i onödan mångfaldiga entiteterna) och (ii) att han pläderade för nominalism i ontologin (Ockham och Boehner 1974). Dessa två ståndpunkter hänger intimt samman: de onödiga entiteter han syftade på var universaliala.¹

Universaliala, om de finns, är egenskaper och relationer som antas instancieras i olika individuella föremål. Om de finns är de således saker som (en del) generella termer, dvs. predikat, antas referera till. Så för att diskutera frågan om universalialas existens behöver man ta ställning till vilka ord och uttryck i en sats som kan referera. Redan Aristoteles observerade att vissa ord inte är namn på några kategorier, de är synkategorimatiska termer. Ett uppenbart exempel är "+"; det finns inget föremål *plusset* som betecknas med plustecknet. Icke desto mindre fyller detta tecken en viktig funktion i vårt språk, medan ord för t. ex. kvantiteter,

1. Men enligt experter på medeltida filosofi så var detta inte Ockhams främsta argument emot universaliala; han ansåg att antagandet av universaliala helt enkelt var självmotsägande, vilket hänger ihop med hans semantik.

kvaliteter och platser enligt Aristoteles betecknade olika kategorier. Ockham å sin sida menade att den enda av Aristoteles kategorier som existerade var primära substanser, dvs. individuella föremål. På denna tes grundade Ockham sin semantik.

Ockhams semantiska teori bygger på två begrepp, *signifikation* och *supposition*, varav det senare har betydande likheter med begreppet referens. Hans teori gick ut på att subjektfrasen och predikatet i en sann sats båda är namn på samma individuella föremål. I satsen ”Stina är givmild” refererar både ”Stina” och ”är givmild” till en viss person Stina (vilken Stina det gäller framgår av kontexten) vilket i Ockhams teori uttrycks som att både subjektet och predikatet har *personlig supposition*. Ett predikat fungerar således som namn på det föremål som subjektfrasen refererar till, därav beteckningen ”nominalism” för denna teori. Enligt Ockham refererar predikatuttryck alltså *inte* till några universaliala, utan till individuella föremål och han behövde därför inte anta att det fanns universaliala, i motsats till Platon, Aristoteles och deras efterföljare, vilka antog att det fanns sådana ting som kvaliteter, kvantiteter, relationer etc.

Dock ansåg Ockham att ord och tankar var universaliala. Han hade inte tillgång till distinktionen mellan typ och förekomst av ord, men man kan kanske rekonstruera hans tankegång som att när vi talar om ord och tankar så menar vi vanligen *typer* av ord och tankar, inte de enskilda förekomsterna, och eftersom typer instantieras i sina förekomster så är typer av ord och tankar universaliala enligt Ockham. Så Ockhams nominalism är inte hundraprocentig. För egen del ser jag inga skäl att klassificera typer av lingvistiska entiteter som universaliala; de är individer, abstrakta individer.

Den kanske mest kände moderne filosofen som argumenterat för nominalism är Nelson Goodman (1906–1998). Han formulerade nominalismen (Goodman 1972) i logiska termer: nominalism innebär att endast tillåta kvantifiering av första ordningen, dvs. över individer, vid en predikatlogisk regimentering av ens teori. Man undrar förstas genast vad Goodman räknade som individer, och hans ståndpunkt var att alla konkreta objekt såsom kroppar, händelser, gaser m.m., dvs. allt som kan tillskrivas en plats i rum och tid, skall räknas som individuella föremål. Men mängder av sådana ting godtog han inte; en mängd kan inte sägas finnas i rum och tid, även om den består av konkreta föremål, t. ex. kroppar. En mängd är ett abstrakt objekt, som är något annat än summan av sina element.

Quine (1908–2000) ville gärna vara nominalist, men han såg ett svårt

problem. Eftersom klasser, mängder och tal är abstrakta objekt, så kan de enligt Quine inte vara individuella föremål och han såg det som nödvändigt att gå med på att klasser, mängder och tal existerar; de är oundgängliga i empirisk vetenskap.

Quine ställer upp ett nödvändigt villkor för existens, nämligen att det skall finnas identitetsvillkor för det som man hävdar finns. (Frege var först med detta krav.) Klasser, mängder och tal uppfyller detta krav,² så han accepterade dessa slags ting i sin ontologi. Men kan man reducera dem till individuella föremål? Quine lyckades inte. I ett föredrag, "Nominalism", som han höll 1946, långt senare publicerad av hans son Douglas Quine och Dagfinn Føllesdal, diskuterar Quine olika försök att uppnå nominalism genom att reducera mängder och tal till konkreta föremål, men han misslyckas. Han avslutar med:

I feel sure that nominalism can be executed, but I don't know in which sense. (ung. "Jag känner mig säker på att nominalismen kan uppnås, men jag vet inte i vilken mening.") (Quine, 2008, s. 23)

Quine tog för givet, precis som Goodman, att alla abstrakta objekt är universaliala, dvs. att endast konkreta föremål är individer, men detta antagande förefaller mig varken nödvändigt eller självklart. Man kan, synes det mig, rimligen skilja på två frågor: (i) Hur dra gränsen mellan abstrakta och konkreta objekt? och (ii) Hur dra gränsen mellan individer och universaliala? Om man kan göra dessa distinktioner oberoende av varandra så öppnas möjligheten för att klassificera de oundgängliga föremålen, dvs. klasser, mängder och tal, som individuella ting, trots att de är abstrakta ting. I denna uppsats skall jag argumentera för att detta är genomförbart och att man inte behöver gå med på existensen av några universaliala när man erkänner att det finns matematiska objekt, mängder och klasser.

Det första steget är att skilja på singulara och generella termer, vilket är en logisk-grammatisk distinktion. Den kan sedan användas för att skilja på individer och universaliala.

3. Singulara och generella termer

Distinktionen mellan singulara och generella termer är en distinktion mellan olika funktioner hos ord och uttryck när de förekommer i en full-

2. Mängderna A och B är identiska om och endast om de har samma element.

ständig sats. Den enklast möjliga hävdande-satsen har formen "a är F", m. a. o. ett föremål betecknat med "a" hävdas satisfiera predikatet "F". I vardagligt språk skulle man säga att a har egenskapen F, men en sådan formulering inbjuder till antagandet att det finns egenskaper, vilket är onödigt. I denna sats är "a" en singular term, och "F" är predikatet, dvs. den generella termen. En generell term kan vara sann om många föremål, en singular term *refererar till* ett bestämt föremål, ifall den över huvud taget har någon referens.

Paradexempel på singulara termer är egennamn, vilka normalt inte används som generella termer. Men det är inte uteslutet. Ett exempel är namnet Quisling, som blev ökänt under andra världskriget. (Vidkun Quisling var en norsk nazist som ledde en norsk marionettregering under den tyska ockupationen.) Hans efternamn kan numera användas som ett predikat (och skrivs då utan stor bokstav) liktydigt med landsförrädare.

I satser som "Där är Pelle" är "är" inte kopulan, utan detta verb uttrycker här en identitet, ungefär "Den person jag pekar på = Pelle", dvs. "är" är i denna sats det tvåställiga predikatet "... = ...". Likaså med satsen "Han heter Pelle"; där är predikatet "... heter ...".

Distinktionen singular term–generell term är alltså en distinktion mellan olika funktioner i satser. Det finns ord som kan användas både som singular och generell term. Distinktionen är knuten till predikatlogiken; om man i en vanlig sats vill identifiera vad som är singulara termer (för det kan finnas flera i en sats) och vad som är den generella termen, så bör man parafrasera satsen i predikatlogik. Man erfar då att singulara termer är egennamn, bestämda beskrivningar (uttryck av formen "Det föremål x som är sådant att ..."), pronomen eller första ordningens variabler.

I avsaknad av något av alla accepterat kriterium för vad som skall räknas som ett individuellt föremål vill jag nu föreslå att det som kan vara referent till en singular term är ett individuellt föremål, under förutsättning att det finns identitetsvillkor för detta föremål. Alltså är Pelle ett individuellt föremål, om han finns. Denna tankegång är inspirerad av Aristoteles. Han identifierade en *primär substans* som det som varken kan sägas om ett subjekt eller vara i ett subjekt (Aristotle 1963, 2^a11). Aristoteles använder här ordet "subjekt" såsom beteckning på det föremål som omtalas i en sats, inte som en lingvistisk beståndsdel i en sats såsom vi nu använder ordet. Så en primär substans är det vi nu kallar ett individuellt föremål och sådana saker kan vi beteckna med egennamn, dvs. med singulara termer.

Nu medger svenskan, engelskan och många andra språk nominaliseringar av verb och adjektiv, och resultatet är ord som rent grammatiskt uppträder som singulära termer. Refererar då dessa till individuella föremål? Nej. Jag återkommer till detta tema i avsnitt 7.

Många individuella ting vederfars aldrig äran att få ett egennamn. Världens äldsta träd lär vara en gran på Fulufjället i Dalarna. Frasen "världens äldsta träd" är en bestämd beskrivning, den pekar entydigt ut ett visst föremål. Så bestämda beskrivningar är också singulära termer, vilka inte kan brukas som predikat utan transformeringar. Vidare så använder vi pronomen i stället för namn eller bestämda beskrivningar; även dessa är singulära termer.

Traditionella metafysiker brukar hävda att primära substanser är så att säga "rena ting", på engelska *bare particulars*, dvs. föremål utan några egenskaper alls. Jag vet inte om Aristoteles menade detta med primär substans, men i vilket fall så är tanken att det kan finnas eller att man över huvud taget kan tala om en ren substans, något utan egenskaper men som man ändå kan referera till, obegriplig för mig. För att identifiera ett föremål, oavsett om det är ett konkret eller abstrakt ting, så måste man beskriva det.

Detta är i grund och botten samma tes, deskriptivism, som Russell, Quine och många andra drivit, nämligen att egennamn alltid kan ersättas med bestämda beskrivningar. Detta är uppenbart när det gäller observerbara föremål; vi kan t. ex. peka på en person och säga "Där är Pelle" och det är uppenbart att vi använder en del yttre drag som igenkänningstecken utan att detta nämns. Samma förhållande är än mer uppenbart när det gäller abstrakta ting.

Huruvida ett uttryck är en singulär term eller ej kan inte alltid avgöras genom att enbart se på uttrycket isolerat. Det centrala är vilken funktion det fyller i en fullständig sats, precis så som Aristoteles observerade i sin anmärkning om primära substanser.

Predikatet är det som återstår när vi i en fullständig sats tar bort de singulära termerna. För att markera detta kan man indikera termplatser med tomrum när man skriver ut predikaten, t. ex. "... är röd", eller "... är dotter till ...". Predikat kallas generella termer just därför att en termplats kan fyllas med termer för flera olika föremål.

En singulär term refererar alltså till ett individuellt föremål, om termen över huvud taget har någon referens, medan om generella termer refererar till några föremål så är dessa universalia, de saker som vi vardagligt kallar egenskaper och relationer. Att F är sant om

vissa föremål är något helt annat än att F refererar till en egenskap, ett universale.

Den nominalistiska tesen, i sin svagare version, är att vi inte behöver anta att generella termer över huvud taget refererar. "Behövs för vaddå?" undrar då läsaren, och svaret är att vi inte behöver förutsätta att det finns något som generella termer refererar till när vi skall förklara hur vårt språk relaterar till verkligheten.

Nominalism är alltså tesen att även predikat är synkategorimatiska (se ovan); endast singulära termer kan stå för objekt.

Detta angreppssätt i ontologin, dvs. att börja med att diskutera hur vi använder olika språkliga uttryck, är enligt min mening den rätta metoden. Det är i linje med empirism, därför att vårt sätt att använda vårt språk kan observeras. Logiken gör resten. I stället för att fråga sig vad som finns, bör man fråga sig vad man har antagit som existerande när man accepterar satser som sanna. Frågan om vad som finns rätt och slätt, kan inte besvaras. Vad vi kan svara på är vad som följer av att godta en teori som sann, dvs. vilken ontologi som anhängarna av en teori har.

4. Sanningsvillkor för atomära satser

Det är sedan länge allmänt erkänt att vi som utgångspunkt i semantiska diskussioner skall ta fullständiga hävdandesatser, inte isolerade ord. Fullständiga satser karakteriseras av att de kan vara sanna eller falska. Så vad krävs för att en sats skall vara sann?

Betrakta satsen "Kalle älskar Lisa" använd i ett konkret sammanhang. För att denna satsförekomst skall vara sann krävs att två villkor är uppfyllda:

1. Att de singulära termerna "Kalle" och "Lisa" refererar till föremål som finns.
2. Att det ordnade paret (Kalle, Lisa) satisfierar predikatet "... älskar ...", dvs. att detta par av föremål tillhör extensionen av predikatet "... älskar ...".

Detta räcker. Huruvida det finns en relation ÄLSKAR som predikatet "... älskar ..." refererar till spelar ingen roll när man skall avgöra om satsen är sann eller ej. Och detta gäller för alla fullständiga satser; frågan om de predikat som används refererar till något över huvud taget är ovidkommande. Det avgörande är om det finns några föremål om vilka satsen är sann. Därför är följande slutledning ogiltig:

Premiss: Jag har huvudvärk.

Slutsats: Det finns huvudvärk.

Att jag tillhör den mängd människor som har huvudvärk medför inte att det finns ett tillstånd *att ha huvudvärk* som så att säga har tagit plats i mig.

Man kunde invända (FT:s redaktörer har gjort det) att man kan identifiera relationen ÄLSKAR med mängden av alla par (x,y) sådana att x älskar y , dvs. relationen är identifierad med sin extension. Det är inget som nominalister motsätter sig, för då har man reducerat denna relation till entiteter, dvs. mängder, som är individuella föremål och i sin tur konstruerade av individuella föremål. Det är analogt med andra abstrakta individuella föremål såsom tal, par av tal, funktioner etc., som alla kan definieras i termer av individuella föremål med hjälp av mängdläran.

Många analytiska filosofer, däribland Quine, tar för givet att abstrakta objekt såsom mängder är universaliala. Jag ser inga goda skäl till detta. Eftersom jag skiljt på individuella föremål och universaliala med hjälp av distinktionen mellan singulara och generella termer, så följer det att en mängd, oavsett dess egenskaper i övrigt, är ett individuellt föremål.

Men den avgörande frågan är: Skall man acceptera egenskaper och relationer som inte kan definieras i termer av sina extensioner? Här svarar nominalister nej. Om man går med på att det finns två egenskaper eller relationer F och G sådana att $F \neq G$ men där F och G är sanna om samma mängd föremål, så kan det inträffa att om man i en viss kontext ersätter F med G , eller vice versa, så ändras hela satsens sanningsvärde.³ Om så är fallet så har man ett brott mot extensionalitetsprincipen, som säger att ett utbyte av en term i en sats mot en annan term med samma extension inte skall ändra hela satsens extension, dvs. dess sanningsvärde. Det finns enligt min mening mycket övertygande argument för att hålla fast vid extensionalitetsprincipen, men detta kräver en längre utläggning som inte får plats i denna artikel. (Den intresserade läsaren hänvisas till exempelvis Quine 1994 och Quine 2001.)

Således, om man vill upprätthålla extensionalitetsprincipen så måste man identifiera egenskaper och relationer med sina extensioner. Men då har man i praktiken sagt att universaliala inte är något annat än föremål definierade i termer av individuella föremål. De är inga nya ontologiska kategorier, universaliala är överflödiga och kan rakas bort med Ockhams rakkniv.

3. Detta kan inträffa i indirekt anföring, i modala kontexter och inom omfånget av intentionala verb.

Att ett predikat har en icke-tom extension, dvs. är *sant om* vissa föremål (eller ordnade tupler av föremål), är alltså inte samma sak som att det refererar till ett universale. Det har heller inte de som postulerar universaliala hävdad. De menar att universaliala behövs för andra syften, nämligen för att förklara varför vissa föremål liknar varandra och varför induktiva slutledningar ibland är lyckade. För anhängare av universaliala framstår det som ett objektiva faktum att det finns något gemensamt hos alla de ting som faller under ett visst predikat.

Empirister, till vilka jag räknar mig själv, anser att detta är att skjuta myggor med kanon, man postulerar metafysiska entiteter för att förklara empiriska fenomen. Om man skall förklara något bör det som förklarar rimligen vara mer begripligt och lättare att acceptera än det som blir förklarat. Metafysiska förklaringar är ofta usla förklaringar enligt oss empirister. Så hur ser då vi empirister på det faktum att vi klassificerar tingen, ordnar dem i grupper som liknar varandra?

5. Om meningen hos predikat

För att kunna avgöra om en sats är sann måste vi kunna avgöra om det eller de föremål som omtalas ligger i predikatets extension eller ej. Detta uttrycks ofta som att vi måste förstå predikatets mening, därför att man vanligen antar att meningen bestämmer extensionen. Jag tycker att talet om mening är en onödig omväg när man skall beskriva hur vi identifierar extensionen av en generell term.

Låt oss reflektera mer generellt över hur vi lär oss den korrekta användningen av synkategorimatiska uttryck, t. ex. "+", som jag tidigare angett som exempel. När vi lär barnen elementär aritmetik, så lär vi dem bl. a. räkneregler för addition genom att konkret genomföra ett antal additioner och låta barnen själva göra flera sådana. Matematikläraren eller föräldern är nöjd när barnet så gott som alltid gör rätt. Kunskapen om "meningen" hos "+" manifesteras genom korrekt användning av tecknet i ett stort antal fall.

Samma sak gäller många generella termer, t. ex. "bil". Vi lär barnen vad som räknas som en bil genom att peka på bilar, traktorer, lastbilar, cyklar och andra fordon och tala om vilka av dessa som räknas som bilar och vilka som inte räknas. Inget barn lär sig vad som menas med "bil" genom att lära sig en verbal definition. För att inlärningen skall fungera krävs inga universaliala, det räcker att olika människor har ungefär analoga sätt att klassificera saker, ty predicing är klassificering. Quine har formu-

lerat det som att vi av naturen vanligen blir eniga om huruvida A liknar B mer än C liknar D, eller om det är tvärtom. (Med användning av en term lånad från Leibniz kallar Quine detta för ”förutbestämd harmoni”.) Detta är inget som kräver existensen av likhetsrelationer. Att människor ofta är överens om denna typ av jämförelser är ett rått faktum. Här stöter vi på det hårda berget, som Wittgenstein i ett annat sammanhang beskrev den situation där kravet på berättigande måste upphöra.

6. Predicering är klassificering

Att hävda något om något eller några föremål är att predicera, dvs. att hävda att de omtalade föremålen uppfyller kraven för att tillhöra extensionen av det predikat som används i satsen. Att använda predikat är att klassificera; man inför en distinktion mellan de föremål som hör till predikatets extension och de som inte gör det.⁴

Många är benägna att anta att det finns en naturlig ordning i världen, så att vissa klassificeringar är korrekta, andra inte, och att det som avgör korrektheten av en klassificering är om den sammanfaller med extensionen av ett universale. Tingen i världen antas vara grupperade på ett naturgivet sätt och detta kan vi förklara genom att anta att det *finns* egenskaper och relationer. Detta resonemang övertygar mig inte.

Låt oss reflektera över ett vardagligt exempel. Alla som lever i den moderna civilisationen kan enkelt identifiera flygplan, alla ser direkt om ett föremål är ett flygplan eller inte. (Vi kan i detta sammanhang bortse från några oklara gränfall.) Det förekommer i praktiken aldrig att folk blir oense om ett föremål är ett flygplan eller ej. Vi observerar ett antal prototypiska drag hos flygplan. Att dragen är prototypiska innebär att ett föremål inte behöver uppfylla alla för att räknas som ett flygplan.

Detta, att vi klassificerar föremål med användning av prototypiska drag, undergräver föreställningen om att det finns några egenskaper gemensamma för alla föremål som har del i universalet FLYGPLAN. Klassificeringar är mänskliga aktiviteter, de görs i vissa syften, och klassificeringar är sällan eller aldrig helt stabila över tid.

Hur skulle människor som lever i en jägar-samlar-kultur och som aldrig sett något föremål utvecklat efter den industriella revolutionen

4. Detta är ett argument för att "existens" inte skall ses som ett predikat. Om vi skulle betrakta "existens" som ett predikat skulle det så att säga misslyckas med att göra någon distinktion, för allt som finns existerar. Denna poäng gjordes av Kant när han kritiserade det ontologiska gudsbeviset. "Existerar" formaliseras i predikatlogiken som en kvantifikator med en variabel.

reagera när de första gången ser ett flygplan flyga över? Man kan kanske gissa att de skulle uppfatta det som en sorts fågel; föremålet flyger och utstöter vissa ljud. För deras syften räcker denna kategorisering så länge de inte kommer i kontakt med den moderna civilisationen.

Claude Lévi-Strauss, författaren till *Det vilda tänkandet*, sammanfattade sina studier av ursprungsbefolkningen i Amazonas med orden: "Man klassificerar som man kan. Men man klassificerar." Jag tolkar Lévi-Strauss som att klassificering är en grundläggande kognitiv aktivitet hos alla människor, men att utfallet kan variera radikalt, beroende på omständigheter och syften med klassificeringen. Skillnaden mellan lyckade och mindre lyckade klassificeringar kan beskrivas och förklaras i evolutionära termer och den beskrivningen kräver inga universalialia. Vi behöver inte anta existensen av universalialia, varken för att förklara att vi klassificerar tingen eller för att förklara varför vissa klassificeringar leder till framgång.

7. Nominaliseringar av adjektiv och verb

Inte alla singulara termer refererar till existerande föremål. De mest diskuterade fallen är s. k. tomma egennamn. I denna uppsats är en annan typ, nominaliserade verb och adjektiv, viktigare att ta upp.

Adjektiv och verb kan nominaliseras, dvs. transformeras till substantiv och användas i subjektposition. Rent grammatiskt blir de därmed namn. I tyskan återspeglas detta tydligt i det att *alla* substantiv skrivs med stor bokstav. Betyder det att dessa substantiv refererar till individuella föremål? Nej, det krävs mer för att godta något såsom ett individuellt föremål. Betrakta satsen

#1 Pelle är noggrann.

Man kan nominalisera adjektivet och uttrycka samma sak som

#2 Noggrannhet är en egenskap hos Pelle.

En tänkbar parafrasering i predikatlogik av #2 är:

#3 Det finns ett x , sådant att $x = \text{noggrannhet}$ och x är en egenskap hos Pelle.

Antag att vi vill hävda att #2 är sann. I så fall så måste vi acceptera att det finns ett föremål NOGGRANNHET som står i relationen "... är en egenskap hos ..." till Pelle. För att detta skall vara meningsfullt måste

det finnas ett identitetskriterium för egenskapen NOGGRANNHET.⁵ Varför?

Ett argument för kravet på identitetsvillkor är följande: Kan man inte ange något identitetsvillkor så har man ingen grund för att anta att det finns något föremål som den aktuella termen betecknar.

Att en term refererar till något föremål, abstrakt eller konkret, innebär att termen och föremålet är olika saker. Det är uppenbart när det gäller konkreta synliga föremål, men kanske inte lika uppenbart när det gäller abstrakta objekt.

Om "a" refererar till ett existerande föremål *a* måste det kunna betecknas med något annat än "a". Att "a" betecknar *a* är trivialt ifall *a* finns, men användningen av "a" som singular term i ett hävdande säger oss inget om det verkligen finns något *a*. Man kan inte frambringa ett föremål bara genom att hitta på ett ord som vi säger är ett namn på något. Om *a* finns måste det finnas minst ett annat sätt att identifiera det, dvs. det måste finnas minst en annan beskrivning "b", som inte är en ren omformulering av "a", utan är en beskrivning som vi använder för att på ett alternativt sätt identifiera samma föremål. Lyckas detta har vi visat att $a = b$. På detta sätt kan vi visa att t. ex. *talet 7* är något annat än *siffran "7"*; vi kan beskriva 7 som "efterföljaren till 6", "det fjärde primtalet", "hälften av 14" och på oändligt många andra sätt. Då har vi åtminstone klarlagt att termen och det betecknade föremålet är olika saker.

Om någon ville hävda att ett visst föremål enbart kan identifieras med en enda beskrivning, kan man fråga hur man i så fall kan göra någon distinktion mellan beteckningen och det betecknade, vilket är en central förutsättning för referensrelationen.⁶ Hela poängen med singulara termer är att de i sanna satser refererar till, står för, eller betecknar något föremål som inte är identiskt med själva termen. Att anta att det finns en referensrelation mellan en term och ett föremål oberoende av hur vi använder språket är att tillgripa onödig metafysik, vilket nominalister förkastar.

Observera att kravet på identitetsvillkor är ett *nödvändigt* men inte tillräckligt villkor för existens! När det gäller konkreta objekt så lägger vi till kravet att de skall gå att tillskriva dem platser i rumtiden. (Huruvida man för abstrakta ting behöver lägga till något mer villkor än identitet behöver jag inte ta ställning till i denna uppsats.)

5. Frege var den som först (i en debatt med Hilbert om matematiska entiteter) hävdade att man måste kunna ange identitetsvillkor för de ting man antar finns. Quine har formulerat detta som "ingen entitet utan identitet".

6. Talet om referensrelation skall här inte tolkas som ett ontologiskt åtagande att relationer är något annat än extensionen av det tvåställiga predikatet "... refererar till ...".

Vad kunde vara identitetsvillkoret för egenskapen NOGGRANNHET? Jag har ovan hävdad att nominalister inte har några invändningar emot att identifiera egenskaper med sina extensioner, för det innebär en reduktion av egenskaper till individuella föremål.

Ett starkare kriterium vore: F och G är samma egenskap (eller relation) om och endast om det är nödvändigt att för alla x gäller att x är F om och endast om x är G.

Vad krävs då för att ett påstående skall vara nödvändigt sant? Det finns i litteraturen en omfattande diskussion om detta. Det är jämförelsevis lätt, även för nominalister och empirister, att acceptera att en sats är nödvändigt sann om den är logiskt sann. Mer problematisk är naturlig nödvändighet (naturlagar antas vara nödvändigt sanna) och än mer tvivelaktig är metafysisk nödvändighet (sann i alla möjliga världar). Undertecknad har diskuterat nödvändigheten hos lagar (se Johansson 2019), som jag tolkar som nödvändighet *de dicto*⁷ och där man kan formulera distinktionen nödvändig–accidentell tillämpad på observerade regelbundenheter utan att tillgripa universaliemetafysik. Men metafysisk nödvändighet, formulerad i termer av möjliga världar, är för mig spekulativ i kubik: Hur identifierar man en möjlig värld, och vad skiljer möjliga från omöjliga världar? Att anta att det finns en egenskap NOGGRANNHET som inte låter sig reduceras till sin extension kräver metafysiska antaganden som är minst lika spekulativa som antagandet att det finns universaliala.

Om vi nu i stället säger att #2 inte skall förstås som något annat än en språklig variant på #1⁸ så har vi inga problem med identitetsvillkor. Pelle, dvs. en viss bestämd person Pelle (vilken person det är avgörs av samtalskontexten), kan lätt identifieras med hjälp av flera olika beskrivningar, t. ex. med foto, DNA eller något annat. Och frågan om det är sant att Pelle är noggrann avgörs genom att jämföra Pelles beteende med de kriterier för noggrannhet som språkgemenskapen enats om; detta är en empirisk fråga. Huruvida det finns en egenskap NOGGRANNHET spelar ingen roll, oavsett om vi antar att egenskaper finns i en abstrakt idévärld, eller blott såsom instantierade i tingen. Så varför anta att det finns någon sådan egenskap?

7. Nödvändighet *de dicto* är att säga om en sats att den är nödvändigt sann.

8. Jfr: "Att reducera det vardagliga språkets mer eller mindre utbytbara grammatiska konstruktioner och logiska uttryck till ett behändigt standardiserat minimum är av högsta vikt för algoritmiska syften, då kraften och enkelheten hos en algoritm, eller faktiskt vilken teori som helst, hänger på att det finns många förekomster av få element snarare än få förekomster av många" (Quine, 1953, sec. III, redaktionens övers.).

Sammanfattningsvis: Att man kan nominalisera verb och adjektiv för att använda dem som subjekt i hävdandesatser innebär inte att det måste finnas föremål som dessa nominaliserigar betecknar; vi kan betrakta dem som språkliga varianter av satser där motsvarande verb och adjektiv inte är nominaliserade. Och om vi trots detta insisterar på att parafasera en sats med ett nominaliserat verb eller adjektiv som subjekt så ställs vi inför problemet att ange identitetsvillkor för detta föremål.

8. Abstrakta objekt

Många hävdar att alla abstrakta objekt är universalialia. Detta är enligt min mening ogrundat. Varför inte helt enkelt anse alla föremål som existerar och som betecknas med singulära termer som individuella föremål, oavsett om de är konkreta eller abstrakta objekt? Att göra distinktionen med hjälp av detta kriterium är enligt min mening det rätta, därför att skillnaden mellan singulär term och generell term är observerbar, medan distinktionen konkret–abstrakt inte är en skillnad mellan observerbara–icke-observerbara föremål. Majoriteten konkreta objekt är inte observerade eller ens observerbara.

Men vad är då skillnaden mellan konkreta och abstrakta objekt? Låt oss reflektera över två typexempel, ett konkret och ett abstrakt objekt: min bil och talet 7. En uppenbar skillnad är att min bil kan man identifiera i rum och tid, medan talet 7 inte återfinns på någon plats över huvud taget.

En organisation, t. ex. ett aktiebolag, en fotbollsklubb eller ett politiskt parti, är ett abstrakt objekt. Visserligen har organisationer postadresser, men man kan inte rimligen säga att de finns på postadressen; vad som finns på postadressen är en eller flera personer som kan representera bolaget, föreningen eller klubben. Detta kan generaliseras: konkreta objekt finns i rum och tid, abstrakta objekt, om de finns, finns inte i rum och tid.

Det finns förvisso oklara fall. En stat finns på ett bestämt geografiskt område, men är den ett konkret objekt? Finns det en stat ifall den saknar regering och förmåga att fysiskt kontrollera området? Det är tveksamt. Men förekomsten av oklarheter i distinktionen abstrakt–konkret är inte viktigt för syftet i denna uppsats.

Dessa exempel på abstrakta objekt – bolag, föreningar och partier – är uppenbart mänskliga konstruktioner. De är resultatet av medvetna beslut av människor och de kan upphöra genom andra konkreta beslut.

Och de konkreta *utsagor* och andra handlingar som utgör grunden för dessa konstruktioner är observerbara.

Matematiska objekt, såsom de naturliga talen, är inte på samma sätt bildade genom *medvetna* beslut. De har snarare uppstått genom mänsklig praxis.⁹ Det går t. ex. att läsa hieroglyfer från antikens Egypten eller tavlor med kilskrift från det antika Babylonien och förstå att de människor som då levde gjorde beräkningar, ställde samman förrådslistor och betalade ut lön i form av konkreta varor som man räknade och vägde. På samma sätt som pengar är en social institution, ett sätt att jämföra värdet på olika varor som man handlade med, är matematiska tal en social institution, en gemensam abstraktion.¹⁰ Därför är det möjligt att läsa skrift från andra kulturer och identifiera de symboler som betecknar de naturliga talen. Och just detta, att man har skriftsymboler för tal, visar att talsymboler och tal är skilda saker.

Det gemensamma för dessa uppräknade abstrakta objekt är att de uppstått genom mänskliga aktiviteter. De är i en viss mening mänskliga konstruktioner. De är abstrakta konstruktioner därför att de inte finns i rum och tid.

Många matematiker och matematikfilosofer hävdar att matematiska objekt har en strikt objektiv, av människor oberoende existens. Kronecker är känd för yttrandet ”Gud skapade de naturliga talen, resten är människans verk”. Jag anser att han hade fel, även de naturliga talen är resultatet av mänskliga aktiviteter (se kapitel 4 i Johansson 2021). Men de är därför inte *subjektiva* fenomen. Språkanvändning består av sociala aktiviteter, och detta gäller förstås även de aktiviteter som utgör grunden för vår användning av matematiska tal, mängder av tal, funktioner m.m.

Om man går med på att matematiska objekt, dvs. tal, mängder, funktioner etc., kan betecknas med singularära termer och därmed kan klassificeras som individuella föremål, har man undanröjt Quines bekymmer med en konsekvent nominalism. Vi kan kvantifiera i första ordningen över olika slags matematiska objekt och vi kan benämna

9. Att talen har uppstått genom mänsklig praxis innebär att de började existera någon gång, dvs. de finns i tiden, vilket strider emot postulatet att abstrakta objekt inte finns i rum och tid. Så jag får modifiera: Abstrakta objekt finns inte i rummet. Det är inte helt lyckat, ty enligt modern fysik är rum och tid olika dimensioner av rumtiden. Men jag lämnar detta problem åt sidan i denna uppsats.

10. Tänk på hur små barn lär sig räkna med talord. Man upprepar räknandet med flera olika sorters konkreta föremål tills barnet har lärt sig att frikoppla talorden från vilken sorts ting man räknar.

dem med singulära termer. Det finns inget behov av referenter till predikat, universaliala, i vetenskapen.

Det är ett välkänt faktum att de flesta reella tal saknar namn. (Mängden namn är uppräknligt oändlig, medan mängden reella tal är oändligt mycket större, den är ouppräknligt oändlig.) Men det innebär ingen svårighet för nominalismen, för oavsett om ett tal har givits ett namn eller inte, så är det ett individuellt föremål, och de som inte erhållit något namn eller blivit beskrivna kan förstås inte ha varit referenter varken till någon singular eller generell term.

9. Troper

Troper är, om de finns, individuella föremål; man kan inledningsvis beskriva dem som egenskapsförekomster. Huvudspåret i tropteorin är att postulera att när vi observerar ett enskilt föremål, t. ex. en tomat, så är det vi observerar ett antal troper, t. ex. tomatens röda färg, dess runda form, dess smak, osv. Detta är inte observationer av några egenskaper; det finns inget sådant som färgen tomatröd, det finns endast färgtroper, som vi kan beskriva som varje rött föremåls individuella röda färg. Två sådana tomat-röda-troper liknar varandra, men det betyder inte att det finns en relation, dvs. ett universale som predikatet "... liknar ..." refererar till. Det ter sig för oss som att ett antal färgade föremål har samma färg, men detta har inga ontologiska implikationer.

Tropteori är alltså en form av nominalism, det finns enbart individuella föremål enligt tropteorin. Det är en sparsam ontologi, helt i min smak, och jag ser inga problem med att säga att vi uppfattar olika troper som lika, utan att det existerar någon relation LIKHET. Men tropteorin har ett allvarligt problem, avsaknaden av identitetsvillkor för troper. Kroppar har klara identitetskriterier, medan t. ex. kroppars färginstanser inte har det.

Som jag tidigare argumenterat för måste man, för att kunna säga att en singular term refererar till något föremål, konkret eller abstrakt, kunna referera till samma föremål med minst en annan beskrivning eller ett annat namn. Om det finns minst två sådana beskrivningar, "b₁" och "b₂", och om identitetsvillkoret är uppfyllt, så följer att b₁ = b₂. Men om det inte går att beskriva tropen b₁ på något annat sätt än som det som betecknas med "b₁", så har man ingen grund för att säga att termen "b₁" betecknar något.

FT:s redaktörer frågade: varför skulle man inte kunna beskriva en och samma trop på flera olika sätt?

Låt oss ta ett exempel, vi tittar på min bil, som är silverfärgad. Jag säger t. ex. "Färgen på min bil saknar lyster". Vi antar att "färgen på min bil" betecknar en trop. Man kunde tänka sig att referera till samma trop med uttrycket "färgen på den bil som står framför mig nu". Men här identifierar jag ett fysiskt föremål, inte färgtroppen, med en annan beskrivning.

Frågan är: Hur skall man referera till en färg på ett visst ting utan att identifiera just det ting som tillskrivs denna färg? Antag att det står en likadan bil bredvid min, med samma färg och samma ålder, så att färgnyanserna är desamma. Enligt tropteorin så är de två bilarnas färger två olika troper. Men hur skiljer vi dem åt i extremfallet då ingen nyansskillnad kan iakttas ens med instrument? Genom hänvisning till de kroppar som är färgade.

Det förefaller mig omöjligt att identifiera och skilja på färgtroper utan att hänvisa till de färgade kropparna; individuering av färgtroper går via kroppar. Detta kan generaliseras till alla sorters troper, tror jag. Vi kan inte enbart ha troper i ontologin, vi måste ha kroppar också, och när väl vi har kroppar så är troper överflödiga.

10. Förnimmelser, känslor, tankar

I Wittgensteins *Filosofiska undersökningar* finns många paragrafer där han resonerar kring smärtfornimmelser. Särskilt berömd är hans liknelse "Skalbaggar i askar":

Anta att var och en hade en ask vari något fanns som vi kallar "skalbagge". Ingen kan någonsin se in i en annans ask; och var och en säger sig veta vad en skalbagge är endast genom anblicken av *sin* skalbagge.—Då kunde det ju vara så att var och en hade olika saker i sin ask. Ja, man kunde föreställa att ett sådant ting hela tiden förändrades.—Men om nu dessa människors ord "skalbagge" i alla fall hade en användning?—I så fall vore det inte som beteckningen på ett ting. [...] inte ens som ett *något*; ty asken kunde vara tom. [...]

Vilket innebär: Om man konstruerar grammatiken för förnimmelens uttryck enligt mönstret "föremål och beteckning", så faller föremålet bort ur betraktelsen som irrelevant. (§ 293)

Detta argument kan elegant infogas i nominalismen. Vi börjar med en självrapport:

#1 Jag har väldigt ont.

Det är grammatiskt korrekt, men kanske inte så naturligt i svenskan, att nominalisera "ha ont" och säga samma sak med en annan formulering:

#2 Min smärta är väldigt stark.

Här har vi nu en singular term, "min smärta", och om #1 är sann, så borde #2 vara sann. Men det förutsätter att "min smärta" är en beteckning på ett föremål och Wittgensteins slutsats är nu att detta antagna föremål är irrelevant. Han förnekar inte att det finns, men dess existens är irrelevant i en kommunikationssituation där #2 används (inte omtalas!). Men mot #1 har Wittgenstein inga invändningar.

Wittgenstein talar många gånger om att språkets grammatik ibland förleder oss till felaktiga slutsatser. Min tolkning är att i detta fall och i flera andra är det just nominaliseringar av verb och adjektiv som förleder oss till ontologiska antaganden som medför svårigheter. Vad gäller just smärta skriver han (§ 304):

"Men du medger väl ändå att det är en skillnad mellan smärtbeteende med smärtor och smärtbeteende utan smärtor?"—Medger? Vilken skillnad kunde vara större?"—"Och ändå kommer du gång på gång till slutsatsen att själva förnimmelsen är ett intet."—Ingalunda. Den är inte ett något, men inte heller ett intet! Slutsatsen var bara att ett intet utträttar detsamma som ett något om vilket ingenting låter sig sägas. Vi förkastade bara den grammatik som här vill tränga sig på oss.

Enligt min tolkning av denna ganska förbryllande passage är det just möjligheten att nominalisera verb och adjektiv, en grammatisk möjlighet, som förleder oss att anta att det finns ett föremål som betecknas av det substantiv som är resultatet av nominaliseringen.

En sak är att använda ett predikat i en sats för att informera andra, en helt annan sak är att nominalisera detta predikat och därmed förutsätta att det finns ett föremål som det refererar till.

Om man med ledning av Ockhams rakkniv avstår från att postulera ett universale som referent till predikatuttrycket "... har ont", så behöver vi bara gå med på att detta predikat har en icke-tom extension som består av alla händelser då människor (och djur) har ont. Därmed har man inte åtagit sig att smärtorden betecknar något. Att jag har ont betyder inte att det finns ett ont som jag har. Wittgensteins ståndpunkt passar som hand i handske i den form av nominalism som jag här presenterat.

Samma slutsats kan man dra vad avser alla s. k. inre tillstånd, dvs. förnimmelser, tankar och känslor. De är inga föremål, men vi kan

meningsfullt använda fraser som "ser att", "tänker att", "är ledsen för" etc. som predikat. Samma resonemang kan man föra om ordet "medvetandet". Det är ett substantiv, en nominalisering av adjektivet "medveten". Vi klassificerar föremål som medvetna och icke-medvetna. Människor i vaket tillstånd är medvetna. (Ifall djuren är medvetna eller inte behöver vi inte ta ställning i detta sammanhang.) Men därav följer inte att medvetandet är något slags föremål, en "sak" som kan identifieras. Detta är det stora misstaget i den klassiska kropp-själ-debatten, numera omdöpt till kropp-medvetande-debatten.

11. Sammanfattning

Nominalism kan antingen formuleras som att det inte finns några universaliala, eller som att vi inte har något skäl att anta existensen av universaliala. Jag föredrar den senare ståndpunkten.

Frågan huruvida det finns universaliala eller ej kan bäst diskuteras som frågan om generella termer, dvs. predikat, refererar till några föremål eller ej. Om ett predikat refererar till något föremål, så är detta föremål ett universale. Att vara nominalist innebär alltså att avstå från att anta universaliala, alternativt att förneka att generella termer refererar. En generell term har extension, dvs. är sann om olika föremål, när den används i sanna satser. Att hävda att en sats är sann implicerar *inte* att satsens generella term dessutom refererar till något existerande.

Ett problem för nominalister har varit att naturliga tal och andra abstrakta ting behövs i vetenskapen, och abstrakta ting har antagits vara universaliala. I denna uppsats har jag argumenterat för att alla ting, även abstrakta ting, är individuella föremål ifall de betecknas med singulara termer, eller är värden på variabler av första ordningen. Om universaliala finns i en metafysisk värld av platonska former eller ej kan vi strunta i, likaså huruvida de enbart finns såsom instantierade i de individuella föremålen. Universaliala är onödiga.¹¹

Litteratur

Aristotle. 1963. *Categories and De Interpretatione*. Oxford: Clarendon Press.
 Goodman, Nelson. 1972. "A World of Individuals". I *Problems and Projects*,
 s. 155–72. Indianapolis: Bobbs-Merrill Company.

11. Jag vill tacka Ingvar Johansson, Jens Johansson och Olle Risberg för värdefulla synpunkter på en tidigare version av denna uppsats.

- Johansson, Lars-Göran. 2019. "An Empiricist View on Laws, Quantities and Physical Necessity". *Theoria* 85, nr 2, s. 69–101.
- Johansson, Lars-Göran. 2021. *Empiricism and Philosophy of Physics*. Synthese Library 434. Cham: Springer Nature.
- Lévi-Strauss, Claude. 1984. *Det vilda tänkandet*. Lund: Arkiv.
- Ockham, William och Philotheus Boehner (red.). (ca 1323) 1974. *Summa Logicae, Opera Philosophica 1. Guillelmi de Ockham Opera Philosophica et Theologica ad Fidem Codicum Manuscriptorum Edita*.
- Quine, Willard V. 1953. "Mr. Strawson on Logical Theory". *Mind* 62, nr 248, s. 432–51.
- Quine, Willard V. 2001. "Confessions of a Confirmed Extensionalist". I *Future Pasts: The Analytic Tradition in Twentieth Century Philosophy*, red. Juliet Floyd och Sanford Shieh, s. 215–21. New York: Oxford University Press.
- Quine, Willard V. 2008. *Confessions of a Confirmed Extensionalist and Other Essays*. Red. Dagfinn Føllesdal och Douglas B. Quine. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Quine, Willard V. 1994. "Promoting Extentionality". *Synthese* 98, nr 1, s. 143–51.
- Wittgenstein, Ludwig. (1953) 2021. *Filosofiska undersökningar*. Övers. Martin Gustafsson och Lars Hertzberg. Stockholm: Thales.